

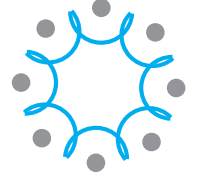

MEVSİMLİK TARIM GÖÇÜNDEN ETKİLENEN ÇOCUKLARA (6-14 YAŞ GRUBU) YÖNELİK MÜDAHALELER PROGRAMI

FINDIK HASADINDA ÇALIŞAN ÇOCUKLAR İÇİN MODEL EYLEM PLANI

KALKINMA
ATÖLYESİ

FINDIK HASADINDA ÇALIŞAN ÇOCUKLAR İÇİN MODEL EYLEM PLANI

Mevsimlik Tarım Göçünden Etkilenen Çocuklara (6-14 yaş grubu) Yönelik Müdahaleler Programı Fındık Hasadında Çalışan Çocuklar İçin Model Eylem Planı

Proje Koordinatörü

Ertan KARABIYIK

Proje Asistanı

Tuğba ATALAR

Katkı verenler

Iraz Öykü SOYALP

Lütfiye KARADUMAN

Türkçe düzelti

Emine KOÇAK

Fotoğraflar

Proje Ekibi

Harita ve Şekiller

Ali KAPLAN

Tasarım

Kurtuluş KARAŞIN

Baskı

Altan Matbaası

394 8 394 - Ankara

Birinci Baskı, Haziran 2012, Ankara

İkinci Baskı, Haziran 2013, Ankara

Kalkınma Atölyesi

Bilim, Kültür, Eğitim, Araştırma, Uygulama, Üretim ve İşletme Kooperatifi

Dodurga Mah. Poligon Sitesi 30-A, Türkkonut

Çankaya-Ankara

www.kalkinmaatolyesi.org

info@kalkinmaatolyesi.org

+ 90 541 457 31 90

Önsöz

Kalkınma Atölyesi, 2000’li yıllardan itibaren Türkiye’de çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden olan mevsimlik ve gezici tarım işlerinde çalışan çocuklarla ilgili araştırma ve eylem planları geliştirme çalışmaları yapmaktadır. 2002 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından desteklenen *Adana-Karataş İlçesinde Pamuk Toplamada Çalışan Çocuklar Temel Araştırması* Atölye’nin kurucuları tarafından gerçekleştirilmiştir. 2004 yılında bu araştırmada ortaya çıkan olumsuz sonuçlara çözüm önerileri geliştirmek amacıyla bir eylem planı tasarlanmıştır. Bu planın ardından mevsimlik işçi göçüne katılan ailelerin 0-6 yaş grubu çocuklarını kapsayan ve onların yaşam biçimlerini araştıran *Mevsimlik Tarım İşçilerinin 0-6 Yaş Çocuklarının Yaşam Hâlleri Araştırması* 2011 yılında tamamlanmıştır. 2011-2012 yıllarında Hollanda Büyükelçiliği tarafından sağlanan teknik ve finansal destek ile *Mevsimlik Tarım Göçünden Etkilenen Çocuklara (6-14 yaş grubu) Yönelik Müdahaleler Programı* kapsamında fındık hasadında çalışan çocuklar için Ordu ilinde bir temel araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu temel araştırma sonucunda elde edilen veriler, fındık üretimiyle ilgili diğer çalışmalar ve 12 Mart 2012’de Ordu ilinde yapılan ürün bazlı model eylem planı geliştirme toplantısı çıktılarına dayalı olarak *Fındık Hasadında Çalışan Çocuklar İçin Model Eylem Planı* geliştirilmiştir. Bu Eylem Planı fındık üretimi yapılan illerde, fındık hasadında çalışan mevsimlik ve gezici çocuk işçiliğiyle mücadele kapsamında hazırlanacak yerel eylem planlarına katkı sağlaması amacıyla illere gönderilmiştir.

Bu Model Eylem Planı, il veya ilçe düzeyinde hazırlanacak detaylı çalışmalar için bir altlık niteliğindedir. Öncelikler, tercihler yerel düzeyde belirlenmeli ve uygulamalar bunlara göre gerçekleştirilmelidir. Model Eylem Planı’nın hazırlanmasında emeği geçen çocuklara, ailelerine, kamu kuruluşu temsilcilerine, sivil toplum ve meslek kuruluşlarına, Ordu Valiliğine, Ordu ili fındık üretici ve işleyicilerine, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı temsilcilerine, Kalkınma Atölyesi uzman ve çalışanlarına, araştırma ve eylem planı geliştirme sürecine teknik ve finansal destek sağlayan Hollanda Büyükelçiliğine teşekkür ederiz.

Model Eylem Planı’nın fındık hasadında çocuk emeğinin sonlandırılmasına katkı sağlaması umuduyla.

Giriş	7
Fındık Ürünü Hakkında	8
Fındık Hasadında Çalışan Çocuklar	16
Çözümler ve Zamana Bağlı Eylemler	20
Yerel Düzeyde Eylem Planı Hazırlığı ve Uygulaması: Yöntem Önerisi	24
Sonuç Yerine	31

Giriş

Kalkınma Atölyesi, 2002 yılından itibaren mevsimlik ve gezici olarak bitkisel üretim işlerinde çalışan çocuklara yönelik araştırma, planlama ve uygulama süreçlerini kapsayan program ve projeler gerçekleştirmektedir. *Mevsimlik İşçi Göçünden Etkilenen Çocuklara (6-14 yaş grubu) Yönelik Müdahaleler Programı*, Hollanda Büyükelçiliği'nin İnsan Hakları Programı kapsamında desteklenen bir sosyal kalkınma ve insan hakları projesidir.

Proje kapsamında mevsimlik ve gezici olarak bitkisel üretim sürecine katılan zorunlu eğitim çağındaki 6-14 yaş grubu çocukların, ürün desenine (fındık, şeker pancarı, pamuk ve örtü altı sebze üretimi) göre çalışma ve eğitim ilişkilerinin ortaya konulduğu

- (a) temel alan araştırması,
- (b) müdahalelere yönelik ürün bazlı model eylem planları,
- (c) merkezî kamu kurumlarına, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarına yönelik politika belgesi ve
- (d) tanıtım-savunu amaçlı mevsimlik ve gezici olarak bitkisel üretimde çalışan çocukları anlatan görsel materyal, projenin başlıca çıktılarını oluşturmaktadır.

Fındık hasadında çalışan mevsimlik ve gezici çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasına yönelik bir model eylem planı gerçekleştirilmiştir. Bu model eylem planı ticari olarak fındık üretimi yapılan yerlerde ilgililerin il ve ilçe düzeyinde geliştirebilecekleri eylem planları için bir altlık niteliğindedir.

Bilindiği gibi 18 yaş altı mevsimlik ve gezici olarak çalışan çocuklar, Türkiye tarafından ILO'nun 182 sayılı *Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılması*na ilişkin Acil Önlemler Sözleşmesi'ne göre **en kötü biçimdeki çocuk işçiliği** olarak tanımlanmış ve bu işçilik biçiminin 2015 yılına kadar sonlandırılması taahhüt edilmiştir.¹ Fındık hasadında çalışan mevsimlik ve gezici çocuk işçiler de bu kapsamda yer almaktadır.

¹ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Çalışma Genel Müdürlüğü Çalışan Çocuklar Dairesi (2008). *Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi için Zamana Bağlı Politika ve Program Çerçevesi*, Ankara, S:28.

Fındık Ürünü Hakkında

Fındık, kuruyemiş olarak tüketildiği gibi pastacılık, helvacılık, tatlıcılık ve de özellikle çikolata endüstrisinde çok fazla kullanılmaktadır. Türkiye dünyanın en büyük fındık üreticisi olup, dünya fındık üretiminin yüzde 75'ini gerçekleştirmektedir. Türkiye'de Karadeniz Bölgesi başta olmak üzere 39 ilde fındık yetiştiriciliği yapılmaktadır. 395 bin aile yaklaşık 700 bin hektar alanda ekonomik olarak fındık üretimi yapmaktadır.² Bir işçinin günde 40 kg. kabuklu fındık topladığı, fındık toplama sezonunun da ortalama 35 gün sürdüğü ve bir işçinin de tüm sezon çalıştığı varsayımına göre Türkiye'de fındık toplama sezonunda yaklaşık 428 bin işçi çalışmaktadır.³ Yalnızca fındık toplayan işçilere 2011 yılında günlük yevmiye (28 ₺/gün⁴-15,5 \$⁵) hesabından yaklaşık 419 milyon ₺ (233 milyon \$) ödeme yapılmaktadır. Bir işçi fındık toplama sezonunda ortalama 980 ₺ (544 \$) gelir elde etmektedir.

Türkiye'nin tarımsal ürün ihracatının yüzde 20'sini fındık oluşturmaktadır. Fındığın yetiştirildiği alanlar genellikle eğimi fazla araziler olup, makine ile hasada -şimdilik- uygun değildir. Bu nedenle fındık hasadı yoğun emek gerektiren bir faaliyettir. Fındık toplama zamanı; fındığın olgunlaşmasını etkileyen hava sıcaklığına, yağmur durumuna göre belirlenmektedir. 2011 yılında Ordu Valiliği fındık toplama tarihini 13 Ağustos 2011 olarak belirlemesine rağmen uzun süreli yağmur yağması nedeniyle fındık hasadı 18 Ağustos 2011'e ertelenmiştir. Ortalama 30-40 gün süren fındık toplamaya deniz seviyesindeki fındık bahçelerinden başlanarak, yüksek yerlerdeki fındık bahçelerine doğru çıkmaktadır. Denizden yükseklere çıkıldıkça fındık verimi de düşmektedir.

Geçmiş yıllarda Karadeniz Bölgesi'ndeki illerde bölge içi mevsimlik tarım işçileri için fındık toplama oldukça yaygın; büyük kentlere göç ve kentleşme, bölgedeki eğitim düzeyinin yükselmesi ve başka alanlarda istihdam olanaklarının sağlanması vb. gibi nedenlerle günümüzde bölge dışından olmak üzere başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden Ordu, Giresun, Düzce, Sakarya gibi ticari amaçlı fındık üretimi yapılan tahminen 12 il'e çok sayıda

2 Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Teşkilatlanma Genel Müdürlüğü (tarih yok), Fındık Raporu, 2010, Ankara.

3 http://cadde.milliyet.com.tr/2012/01/20/YazarDetay/975604/Findigi_gocmen_isciler_toplar

4 Bu ücret Ordu ilinde 2011 yılı için belirlenmiştir Bu ücrete ilave olarak işveren, işçilere öğle yemeği vermektedir. http://www.ordu.gov.tr/tr/index.php?option=com_content&task=view&id=2389&Itemid=2

5 1 \$=1.80 TL.

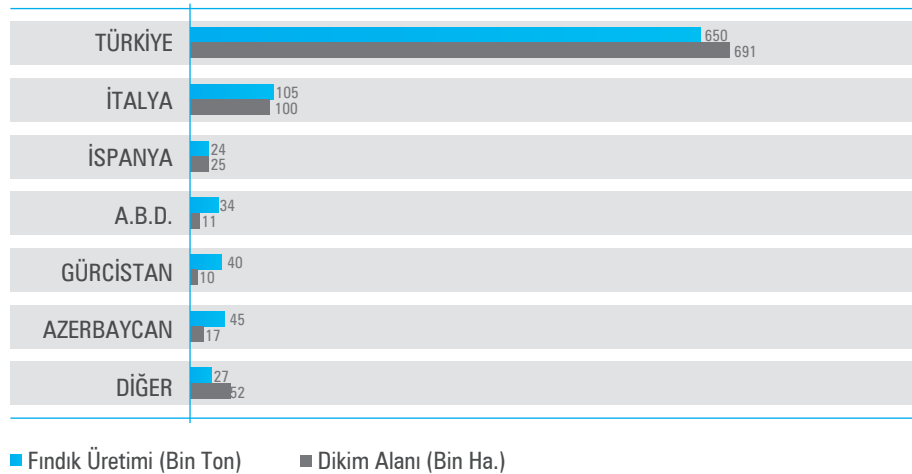
mevsimlik ve gezici tarım işçileri gelmektedir.⁶ Bu göç sürecine aileleriyle katılan çocuklar da fındık toplama çalışmasına yetişkinlerle birlikte katılmaktadır. Son yıllarda merkezî hükümetin, yerel yönetimlerin, ziraat odalarının, fındık üreticileri birliklerinin çocuk işçiliğini önleyici çalışmaları olmakla birlikte henüz fındık toplama sürecindeki çocuk emeği tamamen sonlandırılmamıştır. Fındık, hem bölgesel kalkınma hem de mevsimlik ve gezici tarım işçiliği kapsamında önemli bir ürün konumundadır.

Dünyada Fındık Üretimi

Fındık, bademden sonra en yaygın yetiştirilen sert kabuklu bir meyvedir. Fındık Türkiye, İtalya, İspanya, ABD, Çin, İran, Yunanistan, Rusya Federasyonu, Kırgızistan, Portekiz, Beyaz Rusya, Moldova, Tacikistan, Gürcistan, Azerbaycan, Avusturya, Avustralya, Estonya, Tunus, Macaristan, Kıbrıs ve Kamerun'da yetiştirilmektedir. Dünya fındık üretimi 1960'lı yıllarda yaklaşık 250 bin ton iken, 2010 yılında 1 milyon tona erişmiştir.⁷⁻⁸

Fındık üretiminin en büyük aktörleri Türkiye, İtalya, İspanya ve Kafkas ülkeleridir. Ancak Türkiye'deki arz dalgalanmaları ve bu duruma bağlı fiyat istikrarsızlıklarından dolayı dünyada en çok fındık tüketen ülkeler Arjantin ve Şili'de fındık yetiştirme çalışmalarına destek vermektedir. Bu ülkeler 10 bin hektara ulaşan alanlarda fındık üretimine başlamıştır.⁹

Şekil 1: Dünyada Fındık Üretim Miktarı ve Fındık Dikim Alanları¹⁰

6 http://cadde.milliyet.com.tr/2012/01/20/YazarDetay/975604/Findigi_gocmen_isciler_toplar

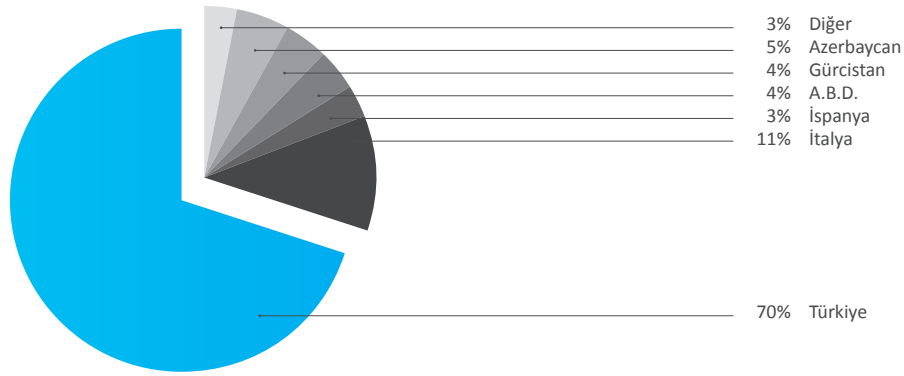
7 <http://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/raporlar/findiksektor.pdf>

8 Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Teşkilatlanma Genel Müdürlüğü, Fındık Raporu, Ankara, 2010

9 Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Teşkilatlanma Genel Müdürlüğü, Fındık Raporu, Ankara, 2010.

10 Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Teşkilatlanma Genel Müdürlüğü, Fındık Raporu, Ankara, 2010

Şekil 2: Dünyada Fındık Üretiminin Dağılımı - % (2010)¹¹

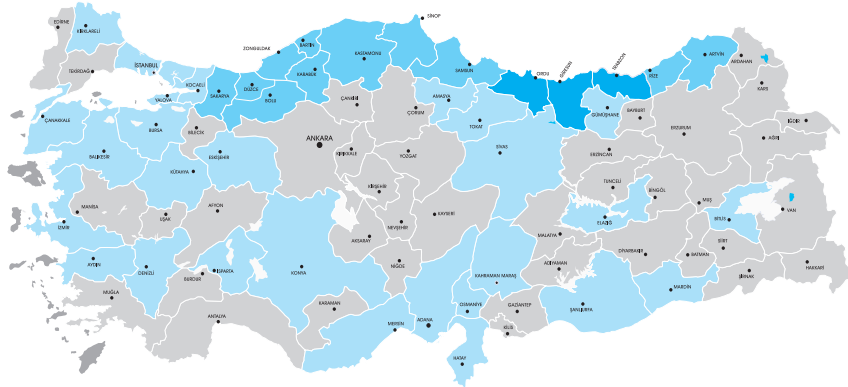
Türkiye dışında fındık yetiştiren ülkelerde fındık arazileri genellikle düz olup, toplama işinde makine kullanımı oldukça yaygındır.

Türkiye'de Fındık Üretimi

Türkiye'de fındık üretim alanlarının çoğu Karadeniz Bölgesi'nde bulunmaktadır. Fındık tarımı yapılan bölgeler üç gruba ayrılmaktadır.

- I. Standart Bölge** (Koyu Mavi): Ordu, Giresun, Trabzon
- II. Standart Bölge** (Orta Mavi): Trabzon, Artvin, Samsun, Sinop, Kastamonu, Zonguldak, Bolu, Karabük, Düzce, Bartın, Sakarya
- Çerezlik Bölge** (Açık Mavi): Başta İstanbul ve Bursa olmak üzere 25 kadar ili kapsamaktadır.

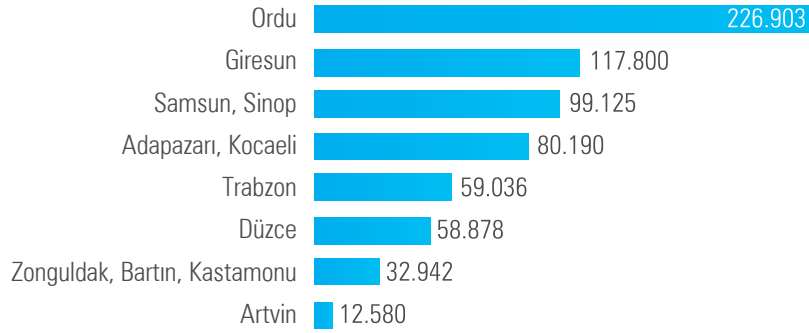
Harita 1: Fındık Üretim Alanları¹²

11 Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Teşkilatlanma Genel Müdürlüğü, Fındık Raporu, Ankara, 2010.

12 Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Teşkilatlanma Genel Müdürlüğü, Fındık Raporu, Ankara, 2010

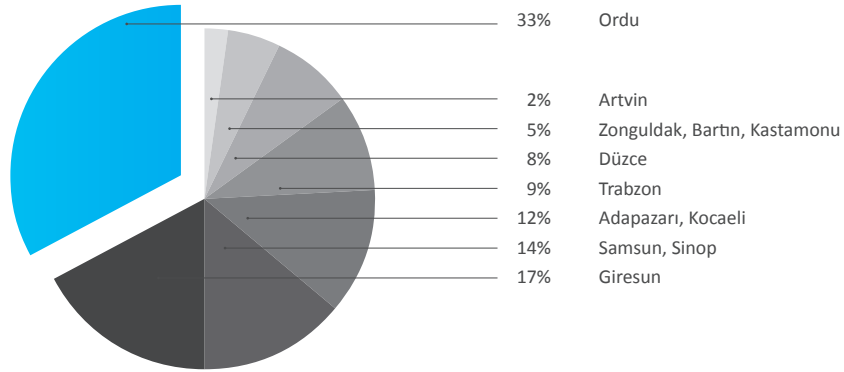
Şekil 3: Türkiye’de Fındık Dikim Alanları (ha-2009 yılı)¹³

Türkiye’de fındık üretiminin tamamına yakını Karadeniz Bölgesi’nde gerçekleştirilmektedir. Yoğun olarak Karadeniz Bölgesi’nde yetiştirilmesine rağmen 39 ilde fındık üretim alanları mevcuttur. Ekonomik olarak 395 bin aile, yaklaşık 540 bin hektar alanda fındık üretimiyle geçimlerine katkıda bulunup, bu da tahminen 2 milyon nüfusa karşılık gelmektedir. Fındık üretimi yapan işletmelerin yüzde 61’i, başka bir ifade ile 240 bin işletme Trabzon, Giresun ve Ordu illerinde olup bu illerde yaşayan halkın geçim kaynağını oluşturmaktadır.¹⁴

Ordu ve Giresun illeri fındık üretim alanlarının yarısına sahiptir. Özellikle birinci standart fındığın üretildiği bu iller, en çok işçi istihdam edilen illerin başında gelmektedir. Ordu aynı zamanda Karadeniz Bölgesi’nde en fazla göç veren illerin de başında gelmektedir.

Şekil 4: Türkiye’de fındık üretim alanlarının dağılımı (%-2009).¹⁵

13 Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Teşkilatlanma Genel Müdürlüğü, Fındık Raporu, Ankara, 2010

14 Avrupa İşletmeler Ağı Karadeniz (2009) *Fındık Sektör Raporu*. Hazırlayan Esra Deniz, s.3,2009 http://www.black-sea-een.org/dosyalar/BB_sekrap/BB_sekrap-4-31.pdf

15 Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Teşkilatlanma Genel Müdürlüğü, Fındık Raporu, Ankara, 2010.

En Çok Göç Veren İl: ORDU*

İstanbul Aydın Üniversitesi öğretim üyesi ve aynı zamanda Afet Eğitim, Uygulama ve Araştırma Merkezi (AFAM) Başkanı Kubilay Kaptan, Karadeniz Bölgesi'nden ekonomik ve sosyal sebeplerle yapılan göçün hız kesmeden devam ettiğini belirterek, "Ürünüden zarar eden ve başka iş alanı bulamayan halk çareyi göç etmekte buluyor" dedi.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi veri tabanına göre Doğu Karadeniz Bölgesi illerinden, en fazla İstanbul'a göç olduğunu kaydeden Kaptan, göç alan iller arasında Ankara'nın ikinci, Kocaeli'nin de üçüncü sırada yer aldığını söyledi. Kaptan'ın yaptığı tespitlere göre, Doğu Karadeniz Bölgesi'nden büyük şehirlere yapılan göç bölgeleri şöyledir: İstanbul'a en fazla göç eden iller sırasıyla 480 bin kişi ile Ordu, 474 bin kişi ile Giresun, 368 bin kişi ile Trabzon, 286 bin kişi ile Rize, 134 bin kişi ile Gümüşhane ve 79 bin kişi ile Artvin şeklinde sıralanmaktadır. Trabzon'dan en fazla göç edilen ikinci il yaklaşık 50 bin kişi ile Kocaeli, üçüncü il 46 bin kişi ile Ankara'dır. Rize'den göç edenler ikinci olarak 35 bin kişi Ankara'yı, üçüncü olarak 20 bin kişi İzmir'i tercih etmektedir. Artvin'den göç edilen ikinci il 60 bin 789 kişi ile Bursa, üçüncü il 30 bin 900 kişi ile Ankara olurken, Giresun'dan göç edenlerin ikinci tercihi 48 bin 804 kişi ile Kocaeli, üçüncü tercihi 32 bin kişi ile Bursa olmuştur. Ordu'dan ikinci tercih olarak 52 bin 368 kişi Ankara'ya göç edilirken, 39 bin 601 kişi ile Samsun'a göç üçüncü sırada yer almıştır. Gümüşhane'den ikinci sırada göç edilen il 33 bin 450 kişi ile Kocaeli olurken, üçüncü il 31 bin 86 kişi ile Ankara olmuştur.

* <http://www.orduajans.com/haber/guncel/en-cok-goc-veren-il-ordu/70919.html>

Fındık Tüketimi ve İhracı

Dünya fındık tüketiminin yüzde 91'i Avrupa Birliği'ne üye ülkeler ve diğer Avrupa ülkelerinde gerçekleştirilmektedir. Tüketimin yüzde 80'i ise çikolata ve şekerleme sanayinde ham madde olarak kullanılmaktadır. Türkiye'de yılda yaklaşık 80 bin ton fındık tüketilmekte olup bu tüketim toplam üretimin yüzde 11-12'sine karşılık gelmektedir. Türkiye'de yılda kişi başına tüketilen fındık miktarı yaklaşık 1 kg.'dır.¹⁶

Son 10 yılda dünya fındık ihracatı yıllık ortalama 540 bin ton kabuklu fındık olarak gerçekleşmiş olup bu miktarın yüzde 85'i Türkiye'den sağlanmıştır. 2008-2009 sezonunda Türkiye'den ihraç edilen fındığın yüzde 25'i Almanya, yüzde 24'ü İtalya, yüzde 8'i Fransa, yüzde 5'i İsviçre ve yüzde 4'ü ise Avusturya'yadır. 2009-2010 sezonunda ihraç edilen fındıktan 1.34 milyar dolar ihracat geliri elde edilmiştir.¹⁷

16 Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Teşkilatlanma Genel Müdürlüğü, Fındık Raporu, Ankara, 2010.

17 Fındıktan 1.34 milyar TL geldi (2010). Dünya Gazetesi, <http://www.dunya.com/findiktan-1.34-milyar-dolar-geldi-99436h.htm>

Fındık Hasadı

Fındık hasadı; daldan, yerden ve makineli olmak üzere üç şekilde yapılmaktadır. Fındık üretim bölgelerinde en yaygın uygulanan hasat şekli, daldan el ile toplamadır. Dalda olgunlaşan fındık çotanakları (olgunlaşmış fındığın bir aradaki durumu) teker teker toplanarak sepetlere doldurulmakta ve daha sonra bu sepetlerdeki fındıklar çuvallara aktarılarak harman yerine taşınmaktadır. Özellikle eğimli arazilerde fındık hasadı bu yolla yapılmaktadır. Çünkü böyle arazilerde fındığın yere düşüp yuvarlanarak kaybolma ihtimali fazladır. Bu, Doğu Karadeniz’de Batı Karadeniz’e nazaran daha yaygın olarak uygulanan bir hasat yöntemidir. Bir kişi günde ortalama 70-75 kg çotanaklı fındık toplayabilir. Bu da ortalama 23-25 kg kurutulmuş, kabuklu fındık demektir.

Fındığın en iyi hasat edilme şekli silkeledikten sonra yerden toplamak ise de Karadeniz Bölgesi’nde bu tür hasat yapılabilecek fındık bahçeleri çok azdır. Hasat olgunluğuna gelen fındıklar, dalları elle veya son yıllarda kullanılan silkme makineleri ile sallanarak yere düşmesi sağlanmakta, düşmeyen fındıklar ise uzun bir çubuk yardımıyla düşürülmektedir. Daha sonra yerdeki fındıklar toplanarak sepetlere doldurulmakta ve diğer yöntemdeki gibi harman yerine taşınmaktadır. Bu yöntem ile hasat bir defada yapılmamakta farklı zamanlarda olgunlaşan fındıklar kendiliğinden yere düştükçe veya dallar hafif silkelenerek kalan fındıklar toplanmaktadır. Bu şekilde fındık bahçesi 3-5 gün aralıklarla en az üç defa gezilmektedir. Bu hasat yönteminde bir kişi ortalama 110-120 kg arasında çotanaklı fındık toplayabilir. Bu da 45-50 kg. kuru, kabuklu fındığa denk gelmektedir.

Türkiye’de bir kişinin günlük ortalama 40 kg kuru kabuklu fındık topladığı varsayılırsa fındık hasadının devam ettiği ortalama 35 günde yaklaşık 1400 kg. kabuklu fındık toplayabilir. 2010 yılında 600 bin ton kabuklu fındık hasadı yapıldığına göre hasat için 428 bin işçinin tüm sezon boyunca çalıştığı varsayılabilir. Bu da işçilerin yüzde 10’unun çocuk olması durumunda 43 bin çocuk, yüzde 20’sinin çocuk olması durumunda 86 bin çocuk, yüzde 30’unun çocuk olması durumunda ise 129 bin çocuk işçi demektir (Tablo 1).¹⁸

18 Fındık hasadında çalışan işçi ve çocuk işçi sayısı Ağustos 2011’de Ordu ilinde gerçekleştirilen alan araştırması esnasında fındık üreticileriyle yapılan sohbet ve akademisyenlerin hazırlamış olduğu kitaplardan yararlanılarak hesaplanmıştır. Buradaki veriler bir işçinin fındık hasadı sezonunda 35 gün çalıştığı varsayımına dayanmaktadır.

Tablo 1: Fındık hasadında çalışan tahmini yetişkin işçi ve çocuk* işçi sayısı (2010)

İller	Kabuklu Fındık Üretimi (Bin-Ton)	Fındık Hasadında Çalışan Tahmini İşçi Sayısı	Senaryo 1: İşçilerin % 10'nunun Çocuk Olması Durumunda	Senaryo 2: İşçilerin % 20'sinin Çocuk Olması Durumunda	Senaryo 3: İşçilerin % 30'unun Çocuk Olması Durumunda
Ordu	141,714	101,224	10,122	20,245	30,367
Sakarya	108,15	77,25	7,725	15,45	23,175
Samsun	83,83	59,879	5,988	11,976	17,964
Düzce	78,902	56,359	5,636	11,272	16,908
Giresun	74,944	53,531	5,353	10,706	16,059
Trabzon	45,932	32,809	3,281	6,562	9,843
Zonguldak	26,098	18,641	1,864	3,728	5,592
Kocaeli	13,473	9,624	962	1,925	2,887
Artvin	10,711	7,651	765	1,53	2,295
Kastamonu	4,311	3,079	308	616	924
Bartın	2,742	1,959	196	392	588
Tokat	1,999	1,428	143	286	428
Rize	1,962	1,401	140	280	420
Sinop	1,439	1,028	103	206	308
İstanbul	1,088	777	78	155	233
Gümüşhane	648	463	46	93	139
Diğer iller	2,057	1,469	147	294	441
Toplam	600,000	428,571	42,857	85,714	128,571

* Çocuk tanımı olarak 18 yaş altı bireyler dikkate alınmıştır.

Fındık hasadında çalışan çocuk işçi tipolojileri:

- Ailesine veya akrabalarına ait fındık bahçesinde çalışan çocuklar.
- Fındık üretim alanlarının yakınındaki il, ilçe veya köylerdeki fındık bahçelerinde çalışan çocuklar.
- Fındık üretim bölgelerine uzak yerleşimlerden gelen ve çalışan çocuklar.

Türkiye'de fındık tarımında en önemli sorunlardan biri de mekanizasyondan yeterince yararlanılamamasıdır. Fındığın maliyeti içerisinde en fazla payı hasat masraflarının aldığı görülmektedir. Hasat olgunluğuna gelen fındıkların silkelmesiyle birlikte yere düşen çotanaklı fındıkları vakumlu emiş gücüyle haznesine alan değişik modellerde makineler geliştirilmiştir. Bunların bazı modellerine ayıklama (patoz) tertibatı da ilave edilerek çotanaklı fındıklar ayıklanarak iki işlem birden yapılmış olmaktadır. Türkiye makineli hasat için gerek arazi yapısı gerekse bahçenin tesis yapısı bakımından pek uygun değildir.¹⁹

19 <http://www.fae.gov.tr/MenuDetay.aspx?MenuID=168&MenuADI=F%FDnd%FDkta%20Hasat%20Teknolojisi>

Zonguldak Alaplı Ziraat Odası Fındık Komisyonu Toplantısı*

Zonguldak Alaplı Ziraat Odası Başkanı Şeref Türkoğlu, fındık komisyon toplantısından sonra gazetecilere yaptığı açıklamada fındık toplama tarihini 20 Ağustos olarak belirlediklerini kaydederek "Bu tarihten önce fındık toplamaya başlayanlara komisyonun almış olduğu kararla cezai işlem uygulanacaktır." dedi. Komisyonun almış olduğu karara göre 13 yaşından küçüklerin fındık toplamasının yasak olduğunu, 14-16 yaş arası için 24 ₺, 16 yaşından büyükler için 28.00 ₺ fındık toplama ücretinin belirlendiğini, söyledi.

13 yaşından küçük çocukların fındık toplamasının yasak olduğunu belirten Yılmaz şöyle dedi: " Fındık toplamada güçsüz, yaşlı ve 13 yaşının altındaki çocuklar çalıştırılmayacaktır. İşveren, işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından her türlü güvenliği almak zorundadır. Fındık toplamak sahil kesiminde 20 Ağustos, yüksek kesimlerde ise 30 Ağustos tarihinde başlayacak olup bu tarihten önce kesinlikle fındık toplanmayacaktır. Fındık toplama ücretleri ise 16 yaşından büyükler için 28.00 ₺, 16 yaşından küçükler için 24.00 ₺ tespit edilmiştir."

* http://alapliziraatodasi.com/demo/index.php?option=com_content&view=article&id=106:fndk-ici-uecretleri-&catid=35:anasayfa&Itemid=53

Fındık üretiminin en fazla olduğu illerden Ordu'da fındık hasadında çalışan işçiler için çalışma koşulları ve ücretlerinin belirlendiği toplantı sonrasında; 2011 yılı için yemeğin işverence karşılanması durumunda günlük yevmiye 28 ₺, yemeğin karşılanmaması durumunda ise 31 ₺ olarak açıklanmıştır. Toplantı sonrasında 16 yaşından küçük çocukların fındık hasadında çalıştırılmaması tavsiyesinde bulunulmuştur.²⁰

Fındık hasadında çocuk işçi çalıştırılmaması için mevsimlik gezici tarım işçileri izleme kurullarında kararlar alınmasına karşılık farklı il ve ilçelerde hasatta çalışacak çocuklar için minimum yaş konusunda çelişkili kararlar bulunmaktadır. Ancak alınan bu kararların nasıl uygulandığına yönelik hem Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü hem de ziraat odaları olarak herhangi bir denetim söz konusu değildir.

²⁰ Fındık işçi ücretleri ve çalışma esasları belirlendi, http://www.ordu.gov.tr/tr/index.php?option=com_content&task=view&id=2389&Itemid=2

Fındık Hasadında Çalışan Çocuklar

Fındık Hasadında Çalışan Çocukların Yakın Dönem Tarihçesi

Fındık hasadında çalışan mevsimlik ve gezici tarım işçileri ve çocukları yaklaşık 20 yıldır kamuoyunun gündeminindedir. Fındık hasadı başladığında işçilerin göç süreci sürekli gündeme gelmekte, göç süreciyle ilgili yazılı ve görsel haberler artmakta ve hasat için gidilen yerlerde işçilerin yaşadıkları sorunlar gündeme yansımaktadır. Başta il valileri olmak üzere çeşitli kuruluşlar bu işçilerin özellikle yaşam ortamlarını iyileştirmeye yönelik çeşitli çalışmalar yapsalar da bunlar yeterli olmamaktadır.

2008 yılında Hollandalı bir gazetecin turist olarak geldiği Karadeniz Bölgesi'nde, Ordu'nun Ünye ilçesinden geçerken fındık toplayan mevsimlik ve gezici tarım işçilerinin yaşadıkları çadır kampını ziyaret eder. 2010 yılında gazeteci ve ekibi tekrar Türkiye'ye gelerek Şanlıurfa mevsimlik ve gezici tarım işçisi Zara'nın hikâyesini Hollanda televizyonu Een Vandaag'da haber programı yapar. Bu program 19-20 Ekim 2010 tarihlerinde yayımlanır.²¹

Haber programı yayımlandıktan sonra Hollanda'da beş siyasî parti, hükûmete bu konu hakkında bir soru önergesi verirler.²² Aynı zamanda Hollanda'da bulunan Çocuk İşçiliğini Durdurun (Stop Child Labour-<http://www.stopchildlabour.org/>) kampanyası yetkilileri de Türkiye'den fındık satın alan ve fındığı ürünlerinde kullanan 10 büyük firmaya konu hakkında bir mektup yollar. Aynı zamanlarda Avrupa Hollanda Milletvekili Emine Bozkurt ve meslektaşları konuyu Avrupa Parlamentosu'na taşımıştır.²³ Bu arada Hollanda'da bulunan çeşitli sivil toplum kuruluşları çikolata ve şekerleme ürünlerinde Türkiye fındığı kullanan firmalarla konuyla ilgili toplantılar yapmışlardır. Tüm bu girişimlerden sonra konu, Türkiye gündeminde de yoğun bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır.

21 http://www.eenvandaag.nl/binnenland/36527/turkse_kinderen_werken_voor_onze_hazelnoten

22 <http://www.indianet.nl/pdf/vr101214.pdf>

23 Soru önergesine erişmek için: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+WQ+P-2010-9177+0+DOC+XML+V0//EN>

2011 yılında hem uluslararası hem de ulusal gündemde önemli bir yere sahip olan fındık hasadında çalışan çocuklar konusunda hem Hollanda televizyonu²⁴ hem de Alman WDR televizyonu²⁵ konuyu tekrar kamuoyunun gündemine getirmiş, fındık ihracatçısı ve mamul ürünlerinde Türkiye fındığını kullanan büyük firmaların sürece aktif olarak dâhil olmasını sağlamıştır.

Bu kapsamda Nestle firması, Adil Emek Derneği (Fair Labor Association²⁶) ile iş birliğine girmiş ve dernek Nestle adına Ağustos 2011’de fındık hasadında çalışan çocuklarla ilgili bir alan çalışması gerçekleştirmiştir. Bu alan çalışmasının ardından da bir eylem planı açıklamıştır.²⁷ Kalkınma Atölyesi de Ağustos 2011’de Ordu ilinde fındık hasadında çalışan çocuklara yönelik bir temel alan çalışması gerçekleştirmiştir. Hollanda’da faaliyet gösteren FNV işçi sendikası²⁸ temsilcilerinin katılımıyla 5-9 Eylül 2011 tarihlerinde Türkiye’de Çocuk Emeği ve Fındık Hasadı Alan Araştırması’nı yapmıştır.²⁹

Fındık hasadında çalışan işçi tipolojileri genel hatlarıyla dörde ayrılmaktadır:

- (a) Kendi fındık bahçesindeki fındığını toplayan, komşusuna ve akrabalarına yardım eden aileler ve bu ailelerin üyeleri arkadaşları ve akrabaları fındık toplamaya katılmaktadır.
- (b) Kendi fındık bahçesinin bulunduğu köy, ilçe veya ilden yevmiye ile başkasının fındığını toplamaya giden işçiler genellikle fındık bahçesi sahibi tarafından organize edilmektedir. Bu işçilerin çoğu akşamları evlerine dönmekte, çok azı ise fındık bahçesi sahibi tarafından sağlanan konaklama olanaklarından yararlanmaktadır. Bu işçiler aile üyeleriyle birlikte olduğu kadar bağımsız bireyler olarak da işçilik yapmaktadır.
- (c) Gürcistan veya Azerbaycan’dan gelip fındık toplama sezonunda çalışan yetişkin işçilere fındık bahçesi sahipleri konaklama olanakları sağlamaktadır.
- (d) Fındık üretim alanları dışından, genellikle Doğu ve Güneydoğu illerinden fındık hasadı için bütün aile üyeleriyle gelen işçiler fındık hasadına bir başka ürün hasadının bitiminden sonra katılmaktadır. Bu işçiler ikiye ayrılmaktadır; (i) tarım aracısının organizasyonu ile gelenler, (ii) tarım aracısının organizasyonu olmadan ya fındık bahçesi sahibiyile doğrudan irtibatlı ya da iş bulma umuduyla kendileri gelen işçilerdir.

24 Haber programına erişmek için: http://www.eenvandaag.nl/buitenland/38878/hazelnoten_geplukt_door_turkse_kinderhanden

25 Haber programına erişmek için: <http://www.wdr.de/tv/weltweit/sendungsbeitraege/2011/1206/index.jsp#pbild1>

26 <http://www.fairlabor.org>

27 Raporlara erişmek için: <http://www.fairlabor.org/report/assessment-hazelnut-supply-chain-and-hazelnut-harvest-turkey>

28 <http://www.fnv.nl/publiek/>

29 Raporlara erişmek için: <http://www.stopchildlabour.org/News-Items/Stop-childlabour-in-Turkish-hazelnut-harvest>

Şema 1: Fındık Hasadında Çalışan İşçi Tipolojileri

b. Fındık üretimi yapılan yöreden temin edilen mevsimlik işçiler	c. Yurtdışından gelen Gürcü, Azeri mevsimlik ve gezici işçiler	d. Fındık üretimi yapılmayan başka illerden gelen mevsimlik gezici ve geçici işçiler	
<i>Fındık üretimi yapılan bölgenin içinden veya çok yakın yerlerinden fındık toplamaya gelenlerdir. Bu işçiler akşamları evlerine geri dönerler. Küçük bir kısmı fındık bahçesi sahibi tarafından sağlanan konaklama olanaklarından yararlanır. Bazen komşularına yardım etmek amacıyla fındık toplamaya gidenler de bu kapsamdadır.</i>	<i>Fındık hasat zamanı özellikle Gürcistan ve Azerbaycan'dan gelen işçilerden oluşmaktadır.</i>	d.1. Tarım aracı olmadan çalışan mevsimlik ve gezici tarım işçileri	d.2. Tarım aracı ile çalışan mevsimlik ve gezici tarım işçileri
	a. Yalnızca kendi fındık bahçesini veya komşularının fındığını toplayan bahçe sahipleri genellikle bütün aile üyeleri, akraba ve arkadaşlar çalışma sürecine katılmaktadır.	<i>Genellikle iş garantileri bulunmamaktadır. Hasat zamanından önce fındık üretilen illere gelmekte ve iş aramaktadırlar.</i>	<i>Hem iş bulma hem de ücretlerini alma konusunda en az sorun yaşayan kesimlerdir. Tarım araçları sayesinde fındık üretilen illere gelmeden nerede çalışacakları belirlenmektedir.</i>

Fındık Hasadında Çalışan Çocuklar İçin Alan Araştırması Sonuçları

Kalkınma Atölyesi araştırma ekibi tarafından 17-22 Ağustos 2011 tarihlerinde Ordu ilinde gerçekleştirilen alan çalışmasında Amaca Yönelik Örneklem Tekniği ile 6-14 yaş grubunda olan 100 kız ve oğlan çocuk ile bunların 50 hanehalkı üyeleriyle anket çalışması, odak grup görüşmeleri ve fındık hasadıyla ilgili taraflarla kurumsal görüşmeler yapılmıştır. Bu araştırmadan elde edilen temel bulgular aşağıda yer almaktadır:

Temel Bulgular ve Sorunlar

Demografik Yapı: Araştırmaya katılan çocukların yaş ortalaması 11,3'tür. Çocuklardan yalnızca biri sözlü, biri nişanlı, diğerleri bekârdır. Çocukların hanehalkı genişliği (nüfus sayısı) 9.31'dir. Ortalama çocuk sayısı 6,2'dir. Çocuklar ana dillerini yüzde 5.1'i Türkçe, yüzde 67.6'sı Kürtçe, yüzde 9'u Zazaca, yüzde 8.2'si ise diğer olarak belirtmiştir.

Barınma ve Yaşam Koşulları: Fındık hasadında çalışmak için mevsimlik ve gezici olarak gelen işçiler öncelikle il valilikleri tarafından tahsis edilen işçi kamp alanlarında kendi çadırlarını kurmaktadır. Güvenliği sağlanmış, su, kanalizasyon, elektrik vb. altyapı olanaklarının bulunduğu bu kamp alanları hasadın ilerleyen dönemlerinde işçilerin bazıları bu kampları terk etmekte ve hasadı yapılacak alanlara yakın arazi sahipleri tarafından tahsis edilen konutlara yerleşmekte veya tahsis edilen boş alanlara kendi çadırlarını kurmaktadır. Terk etmeyenler ise ulaşım araçlarıyla fındık hasadı yapılacak arazilere taşınmaktadır. Ortalama 35 gün süren hasat döneminde barınma koşulları yeterince sağlıklı olmayıp, işçiler altyapı olanaklarından yeterince yararlanamamaktadırlar.

Örneğin Ordu ilinde araştırmaya katılan çocukların yüzde 39'u valilik tarafından sağlanan çadır kamplarında konaklamaktadır. Konaklamanın yapısal özelliklerine bakıldığında yüzde 27'si naylon çadır, yüzde 43'ü bez/branda çadırda konaklamaktadır. Bir çadırda ortalama 8.5 kişi kalmaktadır. Çocuklar barınma yerlerinde gürültü olduğunu, kirlilik ve tozun önemli sorunlar arasında yer aldığını ifade etmektedirler. Çocukların yarıya yakını haftada bir kez banyo yapabildiklerini belirtmişlerdir.

Çalışma Koşulları: Araştırma kapsamında yapılan gözlemlere göre çocuklar genellikle eğimli fındık arazilerinde, kaygan zeminde, yere düşen veya fındık dalları esneterek fındık toplamaktadır. Fındık toplama dönemlerinde sık sık yağmur yağmakta, işçiler zaman zaman ıslanmaktadır.

Yine alan gözlemlerinde fındık toplarken herhangi bir koruyucu kullanılmadığı, kız çocuklarının ellerini koruma amacıyla kendileri tarafından imal edilen basit eldivenler kullandığı, oğlan çocukların ise herhangi bir araç kullanmadıkları görülmüştür.

Fındık dalları esnetilerek fındık toplandığında bu esnetme bazen çocukların yaralanmalarına neden olmaktadır. Ayrıca sık fındık ocakları arasından geçerken vücudun bazı yerleri çizilebilmektedir. Fındık hasadı, işçilerin günlük elbiseleriyle yapılmaktadır. Hasat esnasında terleyen çocuk işçilerin terleri üzerlerinde soğumaktadır.

Eğitim: Fındık hasadı genellikle eğitim-öğretim dönemleri dışında gerçekleşmektedir. Ancak özellikle yağışın fazla olduğu, fındık hasat sezonunun eylül ayının sonuna doğru sarktığı yıllarda zorunlu eğitim çağındaki çocukların okula 2 - 3 hafta geç başladıkları ifade edilmektedir. Nitekim 2011 yılında havaların soğuk ve yağmurlu olmasından dolayı özellikle yüksek yerleşimlerdeki fındıklar geç olgunlaşmış ve toplama zamanı okulların açılmasından sonra tamamlanmıştır.

Araştırma kapsamında anket yapılan 6-14 yaş grubundaki çocukların yüzde 96'sının okul kaydı olduğu tespit edilmiştir. Okul kaydı olmama nedenleri arasında; ailenin istememesi, mevsimlik tarım işçiliği, kardeşlere bakma ve okulun ikamet yerine uzak olması yer almaktadır.

Bu çocukların yalnızca yüzde 5'i okul öncesi eğitime katılmıştır. Çocukların yarısı ilköğretime 7 yaşında başlamış, yüzde 25'i 8 veya 9 yaşında başlamıştır. Okula geç kayıt söz konusudur. Bu çocukların yalnızca yüzde 9'u sürekli olarak okula gitmiş, 80 gün ve üstü okula gitmeyenlerin oranı yüzde 27'dir. Çocukların yüzde 75'i okula sürekli devam edemelerinin temel nedeni olarak mevsimlik tarım işçiliğini göstermektedir.

Sağlık: Fındık hasadı esnasında iş güvenliği ve sağlığı konusunda işçilerin herhangi bir eğitim almadığı ve bahçe sahiplerinin de herhangi bir olanak sağlamadığı gözlenmiştir. Ayrıca İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlükleri ile fındıkla ilgili araştırma merkezlerinin de iş güvenliği ve sağlığı konusunda bir çalışma yapıldığına dair herhangi dokümanına rastlanmamıştır.

Araştırmaya katılan ve fındık hasadına gelen çocukların dörtte birinin, günlük hayatlarını etkileyecek düzeyde sağlık sorunlarının olduğu ifade edilmektedir. Çocukların yüzde 65'i sık sık soğuk algınlığına yakalandıklarını, yüzde 71'i sık sık baş ağrısı, yüzde 52'si ise bel ağrısı çektiğini, yüzde 64'ü ise baş dönmesi yaşadığını ifade etmiştir.

Çocukların yüzde 14'ü hiç aşı olmadığını, yüzde 38'i düzenli aşı olmadığını, yüzde 48'i ise düzenli aşı olduğunu ifade etmiştir. Çocukların yüzde 20'si günde iki öğün, yüzde 75'i ise üç öğün yemek yediğini beyan etmektedir.

Çözümler ve Zamana Bağlı Eylemler

Yerel Düzeyde Hazırlanacak Eylem Planı Hazırlık Sürecinde Yanıtı Aranacak Sorular

1. Mevsimlik ve gezici tarım işçiliği kapsamında çocuk emeğinin sona erdirilmesi durumunda yaşam stratejisi çocuğunun emeğine bağlı veya bu geliri önemseyen ailelerin/hanelerin gelir kayıpları nasıl karşılanacak? Bu kapsamda merkezi yönetime neler önerilebilir? Bu kayıplar doğrudan nakit veya aynı olarak karşılanabilecek mi? Bu ailelerin giderlerini azaltabilecek önlemler neler olabilir?
2. Çocuk emeğinin sonlandırılması durumunda fındık hasadı için ortaya çıkacak iş gücü açığını kapatmaya yönelik yerel ve merkezi düzeyde neler yapılmalıdır? Yeni iş gücü olanakları nasıl yaratılacaktır?
3. Çocuk işçiliğinden el çektirilen çocuklara çalışmadıkları zamanlarda bu çocukların yaş ve gelişim durumlarına göre hangi eğitim, beceri geliştirici vb. faaliyetler uygulanacaktır? Bu programları uygulayacak kişi ve kurumlar hangileri olmalıdır?
4. Çocuk emeği sonlandırıldığında bu durumdan fındık hasadı nasıl etkilenecektir ve bu etkilenmenin yerel düzeyde en aza indirilmesi için neler yapılmalıdır? Alternatif çözüm seçenekleri neler olabilir?
5. Fındık işleyen ve fındığı şekerleme, çikolata üretiminde kullanan firmaların fındık hasadında çocuk emeğinin sonlandırılmasına katılımları nasıl sağlanabilir? Sosyal sorumluluk kapsamındaki sürece teknik ve finansal katkıları nasıl gerçekleştirilebilir?
6. Fındık hasadında makineleşmeyi sağlamak için araştırma ve geliştirme çalışmalarına yönelik yeni çözümler nasıl sağlanabilir? Yerel üniversiteler ve araştırma kurumları bu sürece nasıl katılabilir? Yerel imalat sanayinin araştırma, geliştirme ve çözüm üretme sürecinde rolleri neler olabilir?
7. Mevsimlik ve gezici tarım işlerinde çalışan çocuklar ile bu göç sürecinden etkilenen diğer çocuklara eğitim, sağlık, insan onuruna yakışan yaşam ortamı, iş sağlığı ve güvenliği konularında ulusal ve uluslararası standartların sağlanması için neler yapılmalıdır?

Fındık Hasadında Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Temel Stratejiler ve Yaklaşımlar

1. 15 yaşından küçük çocukların fındık hasadında çalışmaları hem ulusal hem de uluslararası hukuk belgelerine göre yasak olduğundan fındık hasadı döneminde bu çocukların çalışması mutlaka önlenmelidir. Bu durum fındık bahçesi sahiplerine, tarım araçlarına ve mevsimlik ve gezici tarım işçilerine bütün açıklığıyla anlatılmalıdır.
2. 16-17 yaş grubunda bulunan çocukların fındık hasadında çalışması 2015 yılına kadar aşamalı olarak sonlandırılmalı, bu çocukların istihdam edileceği alanlar için mümkünse çalışma alanında veya sürekli yaşadıkları yerleşimlerde başta beceri eğitimleri olmak üzere mesleki eğitim seçenekleri geliştirilmelidir.
3. Fındık hasadında çocuk emeğinin yerine ikame edilecek yerel, bölgesel ve merkezî çözümler geliştirilmelidir. Ulusal yetişkin iş gücünün fındık hasadı için bölgeye aktarılmasına yönelik teşvik mekanizmaları geliştirilmeli, 18 yaş ve üstü gençlerin hasat çalışmalarında yer almaları teşvik edilmelidir. Ayrıca uluslararası iş gücünden yararlanmak amacıyla yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
4. Fındığı ham madde olarak kullanan üreticilerin sosyal sorumluluğu kapsamında çözüm sürecine katılımları sağlanmalı, program ve projelere fon desteği bulunmalıdır. Bu kapsamda merkezî ve yerel düzeyde uygulamaya yönelik model projeler için sosyal sorumluluk fonları oluşturulmalıdır. Ayrıca özel sektörün çocuk işçiliği izleme sürecine aktif katılımı sağlanmalıdır.
5. Mevsimlik ve Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarını İyileştirme Projesi, METİP, kapsamında uygulanan projelerin tasarım, uygulama ve etki ölçme sürecinin katılımcı olmasını, bu kapsamda yerel ve ulusal sivil toplum kuruluşlarının katılımı sağlanmalı, sivil toplum kuruluşlarına bu kapsamda uygulama projeleri yapmaları olanağı verilmelidir.
6. Mevsimlik ve gezici tarım işçilerinin fındık hasadının yapıldığı bölgeye geldiklerinde yaşam koşulları, çadır kampları veya bahçe sahiplerinin sağladığı konaklama olanakları için tanımlanmış standartlar oluşturulmalıdır. Başta sağlık hizmetleri olmak üzere, temiz ve sürekli içme ve kullanma suyu, atık su sistemleri, insani koşullarda konaklama olanakları sağlanmalıdır.
7. Mevsimlik ve gezici tarım işçilerinin dilek ve şikâyetleri için işçilerin kolaylıkla ulaşabileceği telefon numaraları tahsis edilmeli, işçilere sosyal ve mali hakları konusunda danışmanlık hizmeti verilmelidir.
8. Mevsimlik ve gezici tarım işçilerinin küçük yaştaki çocuklarına yönelik düzenlenmiş müfredata göre eğitim ve yaşam becerileri programları uygulanmalıdır. Ailelerinin fındık hasadına gelmesini çocuklar için fırsata çevirmelidir. Bunun için yerel personel eğitilmelidir.

9. Yerel düzeyde sağlık, eğitim ve gelişim amaçlı hizmet sunumu modelleri geliştirmek amacıyla ulusal ve uluslararası özel sektör, gönüllü ve meslek kuruluşlarıyla iş birliği yapılmalıdır. Uluslararası deneyim Türkiye'ye aktarılmalıdır.
10. Toplumsal duyarlılık için yerel sivil toplum kuruluşları, meslek kuruluşları ve medya sürece aktif katılmalıdır. Özellikle yerel ve merkezî medyanın çocuk işçiliği izleme sürecinde rol alması sağlanmalıdır.
11. Çocuk emeğinin ortadan kaldırılmasıyla gelir kaybına uğrayacak olan ailelerin gelir kayıplarının belirli oranda karşılanmasına yönelik yeni ve yerel sosyal politikalar geliştirilmelidir. Bu işçilerin sosyal güvenlik kapsamına alınması sağlanarak hem sağlık hem de emeklilik süreçleri başlatılmalıdır.

Yerel Düzeyde Eylem Planı Hazırlığı ve Uygulaması: Yöntem Önerisi

- 1. Aşama:** Fındık hasadına gelen mevsimlik ve gezici tarım işçilerinin kayıtlarının tutulması, eğitim, sağlık, barınma vb. ihtiyaçlarının tespit edilerek kayıt altına alınması.
- 2. Aşama:** İl veya ilçede mevsimlik ve gezici tarım işçiliği, özellikle çocuk emeğinin fındık hasadındaki durumu hakkında hızlı ve basit bir analiz yapılmalıdır. Planlama ve uygulama, bu analiz üzerine inşa edilmelidir.
- 3. Aşama:** Fındık hasadı ile ilgili bütün paydaşların sürece katılımıyla, bu analize bağlı olarak temel sorun alanları belirlenmeli, gruplandırılmalı ve önem derecelerine göre sıralanmalıdır.
- 4. Aşama:** Planlama, uygulama ve izleme sürecine katılacak kurumların kapasite değerlendirilmesi yapılmalı, roller ve sorumluluklar bu kapsamda paylaşılmalıdır.
- 5. Aşama:** Sorun alanlarına odaklı çözümler il veya ilçenin bütün paydaşlarıyla birlikte geliştirilmelidir. Model eylem planından yararlanılarak yerel eylem planı hazırlanmalıdır. Yerel eylem planı hazırlanmadan önce süreçte yer alacak kurumların kapasite analizi yapılmalı, insan ve diğer kaynaklar gözden geçirilmelidir.
- 6. Aşama:** Çözüm önerilerinden sorumlu kurum ve kişiler belirlenmeli, bu çözümler zamana bağlı olmalı, çözüm için bütçe veya kaynak tahsis edilmeli, çözümler ölçülebilir olmalıdır.
- 7. Aşama:** Eylem planının uygulanmasına, planının izlenmesine, değerlendirilmesine yönelik il veya ilçe düzeyinde 5 veya 7 kişiden oluşan bir çalışma grubu kurulmalıdır. Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerini İzleme Kurulu'nun bu kapsamda sürekli görev yapması sağlanmalıdır.
- 8. Aşama:** Eylem planının uygulanması, izlenmesi, rapor hâline getirilerek ilgililerle paylaşılması sağlanmalıdır.
- 9. Aşama:** Eylem planından çıkarılan dersler ışığında bir sonraki yıl için yeni bir planlama çalışması yapılmalıdır.

Yerel Politikalar ve Uygulamalar

Fındık Hasadı Ücretleri ve Çalışma Esasları Toplantısı

Faaliyet	Sorumlu Kuruluş	Dönem	Çıktı
Fındık hasadı, işçi ücretleri ve çalışma esaslarının belirlendiği ve tarafların katılımıyla gerçekleştirilen toplantıya katılan temsilcilere mevsimlik ve gezici çalışan çocuklar konusunda başta ulusal yasalar ve uluslararası sözleşmeler olmak üzere mevzuat konusunda bilgilendirme yapılması.	Valilik Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü Ziraat Odaları	Temmuz	Mevzuat dosyası, Toplantıya katılanların listesi
Fındık hasadında çalışan çocuklar konusunda alınacak kararlarının ulusal yasalara, taahhütlere ve uluslararası antlaşma ve sözleşmelere uygun olarak alınmasının sağlanması.			Toplantı kararları
Fındık hasadı çalışma esasları ve ücretlerini belirleyen toplantıda alınan kararların uygulanmasının sivil toplum ve meslek kuruluşları tarafından denetlenmesi. Fındık hasadı sonunda katılımcı değerlendirme toplantısı yapılması.	Valilikler Sivil toplum ve Meslek Kuruluşları	Temmuz Ağustos Eylül Ekim	Sivil toplum ve meslek kuruluşları raporları Değerlendirme toplantısı raporu

Duyarlılık ve Bireysel Kapasite Geliştirme

Faaliyet	Sorumlu Kuruluş	Dönem	Çıktı
Fındık üreticilerine fındık hasadında çalışan çocuklar konusunda duyarlılık kazanmalarına yönelik eğitim verilmesi.	Ziraat Odaları Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü	Sürekli	Eğitim dokümanları ve toplantı raporları
Topluma yönelik farkındalık artırıcı çalışmalar yapılması.	Valilik Ziraat Odaları	Sürekli	Farkındalık artırıcı materyaller (afiş, broşür, kısa film vs.)

Fındık Hasadında Çalışan Çocukların Denetimi

Faaliyet	Sorumlu Kuruluş	Dönem	Çıktı
Çocukların fındık bahçelerinde çalışmaları esnasında izlenmeleri ve denetimlerin sağlanması.	Valilik Jandarma Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü	Ağustos Eylül	Denetleme raporları İzleme modülleri
Çocukların fındık bahçelerinde çalışmaları esnasında izlenmeleri ve denetimlerin sağlanması.	Sivil Toplum Kuruluşları Meslek Kuruluşları	Ağustos Eylül	
Fındık hasadı sezonu boyunca yapılan çalışmaların rapor hâline getirilerek ÇŞGB Çalışma Genel Müdürlüğüne gönderilmesi.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü	Eylül Ekim	Kayıtlar ve yapılan çalışmalara ilişkin raporlar

Hizmet Sunumu

Eğitim

Faaliyet	Sorumlu Kuruluş	Dönem	Çıktı
Fındık hasadı yapan ailelerin 0-5 yaş grubu çocuklarına yönelik barınma kamplarında ve işçilerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerde toplum temelli okul öncesi eğitim programları uygulanması.	Halk Eğitimi Merkezleri İl/İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	Ağustos Eylül	Eğitim programı İzleme kartları
6-14 yaş grubu çocuklara, yaş gruplarına uygun telafi amaçlı temel eğitim destek programlarının uygulanması.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü		Eğitim programı
15-17 yaş grubu gençlere mesleki ve beceri eğitimleri olanaklarının sunulması.			Eğitim programları
0-17 yaş arası özel eğitime ihtiyacı olan çocukların belirlenerek ailelerin bu konudaki hakları ve çocuklarının eğitim olanakları konusunda bilgilendirilmeleri, sağlık raporu almaları sağlanarak özel eğitim olanaklarına yönlendirilmeleri.	İl/İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	Ağustos Eylül	Kayıt raporları

Sağlık

Faaliyet	Sorumlu Kurulus	Dönem	Çıktı
Mevsimlik tarım işçilerinin genel sağlık kontrollerinin yapılması.	İl Sağlık Müdürlüğü	Ağustos-Eylül	Sağlık kontrol sonuçları
Hiç veya düzenli aşı olmamış çocukların aşlarının tamamlanması.			Aşı olmuş çocuk listeleri
Çadır kamp alanlarında hijyen koşullarının sağlanması, çöp toplama hizmetlerinin düzenli yapılması, kamp dışında kalan haneler için de işverenin benzeri hizmetleri vermesinin sağlanması.	İl Sağlık Müdürlüğü Belediyeler	Ağustos-Eylül	Denetleme raporları
Özel eğitim ihtiyacı olan çocukların belirlenerek il-ilçe milli eğitim müdürlüklerine bildirilmesi.	İl Sağlık Müdürlüğü	Ağustos-Eylül	Sağlık kontrolü sonuçları

Beslenme

Faaliyet	Sorumlu Kurulus	Dönem	Çıktı
Mevsimlik ve gezici bitkisel üretim işçileri ve çocuklarına yönelik sağlıklı, yeterli ve dengeli beslenme konularında eğitim verilmesi ve gıda malzemelerinin sağlanması.	Halk Eğitimi Merkezleri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Müdürlüğü Belediyeler	Ağustos-Eylül	Eğitim programları Dağıtımı yapılan gıda malzemesi listeleri

Sosyal Yardımlar

Faaliyet	Sorumlu Kurulus	Dönem	Çıktı
Mevsimlik ve gezici bitkisel üretim işçilerinin çalıştıkları illerdeki sosyal yardımlardan yararlanmalarına yönelik programların geliştirilmesi.	Valilikler/ Kaymakamlıklar Belediyeler	Ağustos-Eylül	Geliştirilmiş yeni modeller.
Bu işçiler için yeni sosyal yardım modellerinin geliştirilmesi.	Üniversiteler Sivil toplum Kuruluşları	Sürekli	

Meslek Kuruluşları, Akademi ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rollerini

İş Gücü Araştırmaları

Faaliyet	Sorumlu Kuruluş	Dönem	Çıktı
Fındık hasadında çocuk iş gücü payının bulunması ve çocuk iş gücünün sonlandırılması durumunda sektörün nasıl etkileneceğinin belirlenmesine yönelik yerel düzeyde araştırmalar yapılması.	İl Üniversiteleri Araştırma Merkezleri	Sürekli	Araştırma raporları
İş gücü ikamesine yönelik çözümlerin geliştirilmesine yönelik araştırmalar.			

Hizmet Sunma Kapasitesinin Geliştirilmesi

Faaliyet	Sorumlu Kuruluş	Dönem	Çıktı
Ziraat odalarının fındık hasadında çocuk işçiliğinin önlenmesi, denetlenmesi konusunda örgütsel kapasitelerinin geliştirilmesi.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	Sürekli	Kapasite geliştirme materyalleri
Fındık üretimi yapılan illerde kamu çalışanları, sivil toplum, meslek kuruluşları ve yerel medyanın fındık hasadında çocuk işçiliğinin önlenmesi ve izlenmesi konusunda örgütsel kapasitelerinin geliştirilmesi.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü		Örgütsel kapasitesi gelişmiş ziraat odaları, sivil toplum ve medya kuruluşları

Sivil İzleme ve Denetleme Olanakları

Faaliyet	Sorumlu Kuruluş	Dönem	Çıktı
Yerel sivil izleme ve denetleme modellerinin geliştirilmesi.	Ziraat Odaları Eğitim Sendikaları	Sürekli	Sivil izleme modeli
Sivil izleme uygulamasının yapılması ve raporlaması.	Sivil Toplum Kuruluşları, Meslek Kuruluşları	Ağustos-Eylül	Sivil izleme raporları

Fındık Üreticileri, Pazarlamacılar, Ürün İşleme Firmaları

İş Gücü Arzının Yeniden Şekillenmesi

Faaliyet	Sorumlu Kuruluş	Dönem	Çıktı
Çocuk işçilerin fındık hasadından çekilmesi durumunda ortaya çıkacak iş gücü boşluğunun nasıl doldurulacağına yönelik çözümler üretilmesine yönelik çalışmalar yapılması.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü	Sürekli	İş gücü analizleri ve alternatif programlar
Fındık hasadında çocuk emeğinin yerine ikame edecek yeni iş gücü planlanması yapılarak özellikle 19-25 yaş grubu işsizlerin istihdamı için teşvik edilmesi. Üniversiteli gençliğin yaz aylarında fındık hasadında çalışmasına yönelik çalışmalar yapılması.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü Ziraat Odaları	Sürekli	Teşvik önlemleri
Makinelik toplamaya elverişli fındıklıklarda makine ile fındık hasadı yapılabilmesi için deneme çalışmalarına uygun arazilerin belirlenmesi.	Ziraat Odaları Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü	Sürekli	Görüntü materyali raporlar
Yeni kurulacak veya yenilenecek fındık bahçelerinin mekanizasyona uygun hâlde kurulmasının sağlanması.	Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl ve İlçe Müdürlükleri	Sürekli	Planlama dokümanları
Fındık hasadında makinelik tarımın yapılabilmesi için mevcut topografik yapı ve fındık bahçesi modellerinin nasıl olması gerektiği konusunda araştırma, geliştirme çalışmalarının yapılması	Fındık Araştırma Enstitüsü Özel sektör	Sürekli	Proje sonuç raporu
Fındık hasadında uluslararası iş gücünün yasal çerçevesinin oluşturulması.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Valilikler	Sürekli	Yasal düzenlemeler

İş sağlığı ve güvenliği

Faaliyet	Sorumlu Kuruluş	Dönem	Çıktı
Findık hasadında çalışanlar için iş güvenliği ve iş sağlığı konusunda mevcut standartların yanında yeni standartlar geliştirilmesi.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Findık Araştırma Enstitüsü	Sürekli	Standartlar seti
Findık hasadında çalışanların iş güvenliği ve sağlığına yönelik bahçe sahiplerine, tarım aracılarna ve işçilere eğitim verilmesi.	Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü Ziraat Odası	Temmuz Ağustos Eylül	Eğitim seti ve eğitim programları
Findık hasadında çalışanlar için iş güvenliği malzemelerinin temin edilmesi.	il / İlçe Ziraat Odaları	Ağustos Eylül	Fotoğraflar İş güvenliği malzemeleri Dağıtım listeleri

Sonuç Yerine

Türkiye’de üretilen fındığın kalitesi ve verimi başta dünyadaki şekerleme ve çikolata üreticileri ile bu ürünleri tüketenler, öncelikli olarak da çocuklar için önemlidir. Sağlıklı bir gelişme için çok yararlı ve gerekli bir ürün olan fındığı özellikle gelişme çağındaki çocukların tüketmesini yaygınlaştıracak çalışmalar yapmak önem arz etmektedir. Ancak bilinçli tüketiciler, üretiminde çocuk emeği olan fındığı, kalitesini ve yararını düşünmeden tüketmekten her zaman vazgeçme eğilimindedir. Bu nedenle fındık üreticileri, tüccarları, ihracatçıları, fındık işleyen tesisler, fındıktan mamul üretim yapanlar bu durumun farkında olmalıdır. Ayrıca çocuk emeği toplumsal gelişmenin önündeki önemli engellerden biridir. Çünkü çağın gereklerine uygun eğitim almış çocuklar ülkenin geleceğinin inşasında en önemli sermayedir. Fındık hasadında çalışan mevsimlik ve gezici çocuk işçilerin başta eğitim ve sağlık olmak üzere gelişim haklarını sağlamak sosyal devlet olmanın gereğidir. Bu çocuklara, çocuk hakları ekseninde tarlada çalışmak yerine yeni eğitim fırsatları ve olanakları sağlanmalıdır.

